

(૧) નિશાનચૂક માફ, નહિ માફ નીચું નિશાન.

આ પંક્તિમાં કવિએ આપણા જીવનના ધ્યેયને સરસ રીતે રજૂ કર્યું છે. માનવ ધ્યેયની મહાનતા અને ઉદાત્ત કવિએ અહીં મૂર્ત કરી છે. દરેક વ્યક્તિએ પોતાના જીવનમાં ઉચ્ચ ધ્યેય રાખવું જોઈએ. ઉચ્ચ ધ્યેય કદાચ ક્યારેક સિદ્ધ ન થાય એવું બની શકે; પણ નિષ્ફળતાનો ડર રાખીને નીચું ધ્યેય સ્વીકારી લેવાની વૃત્તિ યોગ્ય નથી. વિદ્યાર્થી હોય, તેણે પરીક્ષામાં સારી ટકાવારી મેળવવાનું ધ્યેય રાખીને તેને હાંસલ કરવા માટે સખત મહેનત કરવી જોઈએ. પછી ભલે તેનું પરિણામ ધાર્યા પ્રમાણે ન આવે. ભલે નિષ્ફળતા આવે, અટપટો માર્ગ પકડવો પડે, સર્વત્ર ભલે કટંક હોય પણ તેથી સમાધાન શા માટે? નિષ્ફળતા સાથે પ્રચંડ ટક્કર લેવાની તૈયારી હોય તો સફળતા સદા ચૂમતી આવશે. નિમ્ન ધ્યેય રાખીને જીવવા કરતાં મરણ શ્રેષ્ઠ છે. હિમાલય જેવા અડગ બનીને ઉન્નત ધ્યેય રાખીને જીવતા શીખવું જોઈએ. આપણે આપણા જીવનમાં મહારાણા પ્રતાપ, શિવાજી અને સુભાષચંદ્ર બોઝ વગેરે મહાપુરુષોની જેમ ઉચ્ચ આદર્શો અપનાવવા જોઈએ. વળી, સ્વીકારેલા આદર્શોને પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણે પૂરતા પ્રયત્નો પણ કરવા જોઈએ. આપણા પ્રયત્નોનું ધાર્યું પરિણામ ન આવે તો પણ તેનાથી હતાશયવાની જરૂર નથી. નિષ્ફળતા મળવાના ડરને લીધે પહેલેથી જ નીચું અને સહેલું ધ્યેય રાખીને એમાં સફળતા મેળવનાર વ્યક્તિનું કંઈ મહત્વ નથી. કવિ કહે છે કે ટુ નિશાન ચૂકી જઈશ તો તને માફ કરવાની મારી તૈયારી છે પણ નીચું નિશાન તાકીશ, નીચું ધ્યેય રાખીશ તો તને હું માફ નહિ કરી શકું. અંગ્રેજી ભાષાની એક કહેવતમાં આ જ વાત રજૂ કરવામાં આવી છે : **Not failure, but low aim is a crime.**

(૨) અંધ ને અજ્ઞ એ બેમાં ઓછો શાપિત અંધળો,
એકાંગે પાંગળો અંધ, અજ્ઞ સર્વાંગે પાંગળો.

પ્રસ્તુત પંક્તિઓમાં કવિએ અજ્ઞાની માણસ કરતાં અંધ માણસને ઓછો શાપિત ગણાવ્યો છે, કારણ કે અંધજન પાસે માત્ર એક અંગ અર્થાત્ દષ્ટિ જ હોતી નથી. જ્યારે અજ્ઞાની પાસે બધાં અંગો હોવા છતાં પોતાના અજ્ઞાનને કારણે તે સંપૂર્ણ પાંગળો હોય છે. અંધળા માણસને અંધાપા સિવાયની કોઈ લાચારી નથી હોતી. તેનું દુઃખ આંખો પૂરતું મર્યાદિત હોય છે. આથી ઘણા અંધજનો જુદાં જુદાં ક્ષેત્રોમાં કુશળતા મેળવીને આનંદપૂર્વક જીવન જીવે છે. સાહિત્ય, સંગીત કે હસ્તકલામાં નિપુણતા મેળવીને તેઓ ખૂબ સારી રીતે પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરે છે. ભક્ત કવિ સૂરદાસ અને અંગ્રેજી કવિ મિલ્ટન પણ અંધ હતા. આમ છતાં તેમનાં અનુપમ કાવ્યોને આજે પણ લોકો યાદ કરે છે. અંધ વ્યક્તિ તો રસ્તામાં ક્યારેક જ ઠોકર ખાય છે જ્યારે અજ્ઞાની વ્યક્તિ ડગલે ને પગલે ઠોકરો ખાય છે. અંધજન એક જ અંગે ખોડ ધરાવે છે જ્યારે

અજ્ઞાનીનાં બધાં જ અંગો પાંગળાં હોય છે. આમ, કવિ કહે છે કેઆપણે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

(૩) સૌંદર્યો વેડફી દેતાં ના નાસુંદરતા મળે,
સૌંદર્યો પામતાં પહેલાં સૌંદર્ય બનવું પડે.

આ પંક્તિમાં કવિએ આપણને સૌંદર્યનું મહત્વ સમજાવ્યું છે. સૌંદર્ય એ ઈશ્વરનીપ્રસાદી છે. આ પ્રસાદી પુણ્યાત્માને જ પ્રાપ્ત થાય છે, પાપીને નહિ. બાગમાં ખીલતાંપુષ્પો, ઉષા-સંધ્યાના રંગો, ખેતરોમાં લહેરાતો હરિયાળો મોલ, નાનાં બાળકો વગેરેમાંકુદરતે મન મૂકીને સૌંદર્ય ઠાલવી દીધું છે. પરંતુ આ સૌંદર્ય આપણને માણતાં આવડવુંજોઈએ. સુંદર વસ્તુનો નાશ કરીને સુંદરતાને પામી શકાય નહિ. સૌંદર્યની રક્ષા કરીને જતેનો આનંદ માણી શકાય. સુંદર ફૂલને ચૂંટી લઈએ તો તે થોડા વખતમાં જ કરમાઈ જાય છે.સૌંદર્યનો વિનાશ થઈ જાય, એવી રીતે આપણે તેના સૌંદર્યને માણી શકીએ નહિ. આપણેસૌંદર્યને ખરા અર્થમાં માણવા ઈચ્છતા હોઈએ, તો આપણે એવી દષ્ટિ પણ કેળવવી પડે.અર્થાત્ આપણે પોતે પણ સુંદર બનવું પડે.

(૪)ઉત્તમ વસ્તુ અધિકાર વિના મળે, તદપિઅર્થ નવ સરે,
મત્સ્યભોગી બગલો મુક્તાફળ દેખી ચંચુ ના ભરે.

યોગ્યતા વિના ઉત્તમ વસ્તુ મળે તોપણ તેનાથી કશો અર્થ સરતો નથી, એ સત્ય કવિએ અહીંમાર્મિક દષ્ટાંત આપીને સમજાવ્યું છે. કેટલીક વાર વ્યક્તિને સુંદર અને ઉત્તમ ચીજઅનાયાસ મળી જાય છે. પરંતુ જો મનુષ્યમાં લાયકાત ન હોય તો તેને માટે તે ઉત્તમ વસ્તુપણ નકામી નીવડે છે. બગલાને માછલાંની ભૂખ હોય છે. માછલાં એને મન સર્વસ્વ હોય છે. એવાબગલાની સામે સાચા મોતીનો ઢગલો કરવામાં આવે તો તે એમાં યાંચ લગાવશે નહિ. બગલા માટેસાચાં મોતી પણ નિરર્થક છે. આંધળા આગળ આરસી શા કામની ? મર્કટને રાજગાદી પર બેસાડોતેથી શો લાભ ? કુપાત્ર માણસના હાથમાં અપાર સંપત્તિ આવી જાય, તેથી કંઈ તેનામાં એરૂપિયા સાચવવાની કે તેનો સદુપયોગ કરવાની યોગ્યતા કે સમજ આવી જતી નથી. રાજસિંહાસન પરબેસી જવાથી જ કોઈ માણસ નિષ્ણાત રાજનીતિજ્ઞ બની જતો નથી. અયોગ્ય માણસને અકસ્માતે જકોઈ મૂલ્યવાન વસ્તુ કે ઉચ્ચ સ્થાન મળી જાય તોપણ એ તેને માટે છેવટે તો નિરર્થક જપુરવાર થાય છે. સમાજમાં ઘણી વાર અયોગ્ય કે ગેરલાયક વ્યક્તિઓ સંજોગોવશાત્ ઉચ્ચહોદ્દા પર કે ઉચ્ચ સ્થાને બેસી જાય છે, પરંતુ યોગ્યતાના અભાવે છેવટે તે નિષ્ફળ જાયછે. માટે જ કોઈ પણ માણસે સારી વસ્તુની ઈચ્છા કરતાં પહેલાં તેને માટે યોગ્યતા કેળવવીજોઈએ. કવિ શ્રી કલાપીએ તેથી જ કહ્યું છે કે, 'સૌંદર્યો પામતાં પહેલાં સૌંદર્ય બનવુંપડે.'

(૫)મોટાં નાનાં વધુ મોટામાં, તો નાનાંપણ મોટાં;
વ્યોમ-દીપ રવિ નભબિંદુ, તો ઘરદીવડા શા ખોટા ?

આ કાવ્યકંડિકામાં કવિએ એવું સૂચવ્યું છે કે મોટું અને નાનું એ બે સાપેક્ષવિશેષણો છે અને એકબીજા પર આધારિત છે. તેથી કોઈને ખૂબ મોટો ગણી તેને વધુ પડતું મહત્વઆપવાનું તેમજ કોઈને ખૂબ નાનો ગણી તેને અવગણવાનું ઉચિત નથી. ખૂબ મોટી વસ્તુની સાથેસરખામણી કરીએ ત્યારે સામાન્ય રીતે મોટી ગણાતી વસ્તુઓ પણ નાની લાગે છે, જ્યારેસૂક્ષ્મ વસ્તુની સાથે તુલના કરતાં નાની વસ્તુ પણ મોટી લાગે છે. પૃથ્વી અને તેનાઉપગ્રહોની સરખામણીમાં સૂર્ય ઘણો મોટો છે, પણ અનંત આકાશમાં આટલો મોટો સૂર્ય એકનાનકડા બિંદુ જેવો છે, કારણ કે તેનાથી ઘણા મોટા કદના સૂર્યો બ્રહ્માંડમાં અસ્તિત્વધરાવે છે. આ બાબત ધ્યાનમાં રાખીએ તો આપણા ઘરમાં રહેલો નાનકડો દીવો પણ મોટો જ લાગે છે. કારણ કે તે આપણા ઘરમાં પ્રકાશ પાથરી શકે છે. રાત્રે ઘરમાં ઘરદીવડો જ ઉપયોગી થાય છે, સૂર્ય નહીં. વિશ્વપ્રસિદ્ધ વ્યક્તિની સાથે સરખામણી કરીએ ત્યારે એવું લાગે કે એકદેશનેતાની તો કોઈ વિસાત જ નથી. પણ એનાથી નાના ગણાતા નેતા સાથે સરખાવતાં એક દેશનેતાખૂબ મોટી વ્યક્તિ લાગે છે. શેક્સપિયર, મિલ્ટન કે કવિ કાલિદાસ જેવી પ્રસિદ્ધિ ન મળીહોવા છતાં આપણા ગુજરાતી સાહિત્યકારોએ પોતાના સર્જનકાર્ય વડે ગુજરાતને અને ગુજરાતીસાહિત્યને જરૂર શોભાવ્યું છે. આમ, જગતમાં નાના કે મોટાના ખ્યાલો એકદમ સાચા નથી. માણસ મોટો હોય કે નાનો, દરેક વ્યક્તિનું સમાજમાં આગવું મહત્વ હોય છે. નાનાક્ષેત્રમા નાના મનાતા માણસો ખૂબ ઉપયોગી સેવા બજાવી શકે છે. તેમની એવી સેવાને આપણેબિરદાવવી જોઈએ.

(૬) હણો ના પાપીને દ્વિગુણ બનશે પાપજગનાં,
લડો પાપો સામે અડગ દિલના ગુપ્ત બળથી

કવિ સુન્દરમની આ પંક્તિમાં જગતમાંથી પાપોને દૂર કરવાનો સર્વોત્તમ માર્ગ દર્શાવવામાં આવ્યો છે. માણસમાં પાપ અને પુણ્યની વૃત્તિ સ્વાભાવિક રીતે રહેલી હોય છે. તેથી આ પૃથ્વી પરઆદિકાળથી પાપનું આચરણ થતું રહ્યું છે. પાપોનો અને પાપીઓનો પ્રતિકાર કરવા માટે યુગેયુગે નવા નવા નીતિનિયમો ઘડાયા છે, વિવિધ ઉપાયો કરવામાં આવ્યા છે તેમજ અવતારીપુરુષોનું આગમન કે અવતરણ થયું છે, તેમ છતાં પાપોનો સમૂળગો નાશ થઈ શક્યો નથી. એનુંએક કારણ એ હોઈ શકે કે વખતોવખત પાપીઓને દંડવામાં આવે છે, પરંતુ પાપ કરવાની વૃત્તિદૂર થાય એવાં રચનાત્મક પગલાં લેવાતાં નથી. ખરેખર તો પાપીઓનો નાશ કરવાની પ્રવૃત્તિપણ પાપના આચરણ જેવી જ છે. જેમ કાદવ કે મેલને દૂર કરવા માટે નિર્મળ જળની જરૂર પડે છેતેમ પાપીઓની પાપવૃત્તિને અંતરની નિર્મળ સ્નેહવૃત્તિ વડે દૂર કરી શકાય. આત્માનીસદવૃત્તિથી જ પાપવૃત્તિને અંકુશમાં રાખી શકાય. પાપીઓનો તિરસ્કાર કરવાથી કે

તેમનેહણી નાખવાથી પાપોમાં ઘટાડો થવાને બદલે વધારો થાય છે. પરંતુ ક્ષમા, સ્નેહ અનેસહાનુભૂતિ વડે પાપીઓમાં રહેલી પાપવૃત્તિને રચનાત્મક દિશામાં વાળી શકાય છે. આમ, માનવીને પાપના રસ્તે દોરી જનારા સંજોગોને દૂર કરવાથી અને પાપી માણસનો વિશ્વાસ જીતીલેવાથી જગતમાંથી પાપો અવશ્ય દૂર કરી શકાય.

(૭) જે પોષતું તે મારતું, એ ક્રમ દીસે છેકુદરતી

કવિ કલાપીની આ કાવ્યપંક્તિ મનુષ્યજીવનના એક ચિરંતન સત્યનો નિર્દેશ કરે છે. સર્જનઅને વિનાશ એ કુદરતનો અનિવાર્ય ક્રમ છે. કુદરતના દરેક તત્વમાં સર્જન અને વિનાશકરવાની શક્તિ તેમજ શક્યતા રહેલી છે. જે તત્વ જીવનપોષક હોય, એ જ ક્યારેક સંહારક પણબની શકે છે. જળને જીવન કહેવાય છે. જગતની મોટા ભાગની સંસ્કૃતિઓ નદીને કિનારે પાંગરીછે. પણ જીવનપોષક જળ વડે જ અતિવૃષ્ટિ અને પૂર જેવી વિનાશકારી હોનારતો સર્જાય છે. એ જરીતે ધરતી આપણને આધાર અને આશ્રય આપે છે. મબલખ અનાજ અને ખનીજસંપત્તિના ભંડાર ધરતીપાસેથી જ મળે છે. તેથી ધરતીને માતાનો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે. ધરતીકંપ થાય છે, ત્યારે એ જ ધરતીમાતા ગગનચુંબી ઈમારતોને પણ જમીનદોસ્ત કરી દે છે અને જાનમાલની ભારેખુવારી સર્જે છે. માનવજીવન માટે અત્યંત ઉપયોગી અગ્નિ અને વાયુ ક્યારેક ભયંકર વિનાશવેરે છે. આમ જે વ્યક્તિ, વસ્તુ કે તત્વ પોષક હોય છે, તે જ કોઈક વખત સંહારક નીવડીશકે છે; કારણ કે પોષવું અને સંહારવું એ કુદરતનો સ્વાભાવિક ક્રમ છે.

(૮) જે કર ઝુલાવે પારણું, તે જગત પર શાસનકરે.

આ પંક્તિમાં માતાની અનન્ય મહત્તાનો ખ્યાલ આપવામાં આવ્યો છે. જગતમાં શાસનની ધુરાભલે પુરુષવર્ગના હાથમાં હોય પણ સત્તાનો ખરો દોર માતાના હાથમાં જ રહેલો છે. ‘એક માતાસો શિક્ષકોની ગરજ સારે છે’ એ કહેવતમાં પણ આ જ મર્મ સમાયેલો છે. માતા પોતાનાસંતાનમાં નાનપણથી જ યોગ્ય સદગુણો અને સંસ્કારોનું સિંચન કરે છે. પરિણામે તેનુંસંતાન મોટું થઈને ઉચ્ચ સ્થાને પહોંચે છે અને પોતાની જવાબદારી યોગ્ય રીતે નિભાવી શકેછે. મહાનમાં મહાન વ્યક્તિની સફળતા, તેમની માતાએ તેમનામાં સીંચેલા સંસ્કારોને આભારીછે. શિવાજીનાં માતા જીજાબાઈ અને ગાંધીજીનાં માતા પૂતળીબાઈ આનાં જ્વલંત ઉદાહરણો છે.સુશીલ, સ્નેહાળ અને સુશિક્ષિત માતાઓએ જગતને અનેક મહાન નરરત્નોની ભેટ આપી છે. તેથીએમ કહી શકાય કે આવતી કાલનો સમાજ આજની માતાના હાથોમાં ઊછરી રહ્યો છે. ન્હાનાલાલેયથાર્થ જ કહ્યું છે, ‘નરને નિપજાવનાર નારી, તું નારાયણી.’

(૯) પૂજે જનો સૌ ઊગતા રવિને.

સૂર્યપૂજા એ આપણી સંસ્કૃતિનું મહત્વનું પાસું છે. બધા લોકો વહેલી સવારે સૂર્યનીપૂજા કરે છે પણ સંધ્યા ટાણે આથમતા સૂર્યનો કોઈ ભાવ પૂછતું નથી. આપણા રોજિંદાજીવનમાં પણ આવો જ ક્રમ જોવા મળે છે. જેની પાસે અસાધારણ સત્તા કે સંપત્તિ હોય છે, તેની આસપાસ અસંખ્ય લોકો ટોળે વળે છે. કોઈ વ્યક્તિ સજ્જન, સદગુણી કે વિદ્વાન હોય પણ તેની પાસે સત્તા કે સંપત્તિ ન હોય તો તેનો કોઈ ભાવ પૂછતું નથી. પોતાનો સ્વાર્થસાધવા માટે કોઈ શક્તિશાળી વ્યક્તિની ખુશામત કરવાની વૃત્તિ વ્યાપક પ્રમાણમાં જોવામળે છે. જ્યાંથી મધ મળી શકે ત્યાં મધમાખીઓ એકઠી થાય છે. એવી જ રીતે જેની પાસેથી લાભમેળવી શકાય તેમ હોય, એવી વ્યક્તિની આસપાસ અસંખ્ય લોકો ભમ્યા કરે છે. એ જ વ્યક્તિ જોપોતાનું પદ, પ્રતિષ્ઠા કે સંપત્તિ ગુમાવી બેસે તો તેની આસપાસ એકઠા થયેલા લોકો તેનેછોડીને ચાલ્યા જાય છે. સ્વસ્થ સમાજની રચનામાં આવું વલણ હાનિકારક નીવડે છે.

(૧૦) સિદ્ધિ તેને જઈ વરે, જે પરસેવેન્હાય.

અહીં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે પરિશ્રમરૂપી પારસમણિના સ્પર્શ વડે જસિદ્ધિરૂપી સુવર્ણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સફળતા સુધી પહોંચવા માટેનો માર્ગ સીધો અનેસરળ નથી હોતો. આ માર્ગ પર મનુષ્યને અનેક અવરોધો નડે છે. સફળતા પામતાં પહેલાં માણસેનિષ્ફળતાના ઘણા કડવા ઘૂંટડા પીવા પડે છે તેમજ અથાક અને અસીમ પરિશ્રમ કરવો પડે છે. એટલે જ એક કવિ કહે છે કે : ‘ઉદમીઓ ધૂળમાંથી સોનું શોધી જાય છે.’ સફળતા અથવાસિદ્ધિ સુધી પહોંચવા માટે કોઈ ટૂંકો માર્ગ હોતો નથી. જો કોઈ આવો માર્ગ અપનાવે તોએને સિદ્ધિ મળવાની શક્યતા જ નથી. એટલે સિદ્ધિ મેળવવા ઈચ્છતા હોઈએ તો કઠોર પરિશ્રમનોકોઈ વિકલ્પ નથી. સાચી દિશામાં કરેલો પરિશ્રમ ક્યારેય નિષ્ફળ જતો નથી. વહેલું કેમોડું તેનું સુખદ પરિણામ આવે જ છે. ‘મનુષ્યયત્ન અને ઈશ્વરકૃપા’ એ ઉક્તિ જાણીતી છે. પણ માત્ર ઈશ્વરકૃપાની રાહ જોઈને બેસી રહેવાથી કંઈ મળી શકે નહીં. પુરુષાર્થ વગર તોપ્રારબ્ધ પણ પાંગળું છે. જે બેસી રહે છે તેનું નસીબ પણ બેસી રહે છે. ઈશ્વર તેને જમદદ કરે છે જે પરિશ્રમ કરવા માટે સદાય તત્પર રહે છે. આમ, પુરુષાર્થ કરવાથી સિદ્ધિમળે કે ન મળે, પુરુષાર્થ કર્યાનો સંતોષ અને આનંદ તો મળે જ છે.

(૧૧) હૈયે વડવાનલ જલે, તોયે સાગર ગાય;

હસી જાણે ‘જગઝેર’ પી , સંત તે કહેવાય.

આ પંક્તિમાં કવિએ સાગરના ઉદાહરણ દ્વારા સંતના સ્વભાવનો પરિચય કરાવ્યો છે.

સાગરનો પેટાળમાં વડવાનલ(અગ્નિ) સળગી રહ્યો છે, છતાં તેની સપાટી પર તો મસ્તીભર્યા મોજાં જ ઉછળતા રહે છે. સાથો સાથ તે આનંદપૂર્વક ગીતો ગાતો રહે છે એટલે કે તે સતત ધૂધવ્યા કરે છે. સાગર પોતાના હૃદયની વેદનાઓને બહાર પ્રદર્શિત થવા દેતો નથી એ જ પ્રમાણે સાચા સંતનો સ્વભાવ પણ સાગર જીવો જ ધીર ગંભીર હોય છે. તે ગણે તેવે દુઃખોને મોટું મન (દરિયાવ દિલ) રાખી સહન કરે છે. મુખ પર તે સહેજ પણ દુઃખનો ભાવ પ્રદર્શિત થવા થવા દેતો નથી. તે સદાય આનંદમાં રહે છે અને નિર્મલ હાસ્ય રેલાવતા રહે છે.

ભગવાન શિવે હળાહળ ઝેર પી લઈને દેવોને અમૃતનું પાન કરવાનો વ્હાવો આપ્યો હતો. નરસિંહ મહેતા અને મીરાં એ પણ જગતના મહેણાંટોણાણી ઝેર પચાવી લઈને સદાય અન્યોનું કલ્યાણ જ ઈચ્છ્યું હતું.

અંતરની વેદનાને, અંતરમાં જ શમાવીને આપણે હસતે મુખે જનસેવા કરતાં રહેવું પડશે.

(૧૩) વેર, વ્યસન, વૈભવ ને વ્યાજ

વહાલાં થઈ કરશે તારાજ

કવિ ઉપયુક્ત પંક્તિમાં ગાગરમાં સાગર સમાન રહસ્યને મૂર્ત બતાવે છે વેર હોય, વ્યસન હોય, અપાર વૈભવ હોય તથા માથે ખૂબ જ વ્યાજ ચૂકવવાનું હોય તો તે શરૂઆતમાં વહાલું લાગે પણ અંતે તો વ્યક્તિનો વિનાશ જ નોતરે છે. જીવનમાં શત્રુ અને મિત્ર સાથે સાથે રહેલા હોય છે. નાનકડી વાતમાં ગુસ્સામાં ક્યારેક વેર બંધાઈ જઈ છે. તો એ વેરની આગ વ્યક્તિનો વિકાસ રૂંધે છે. વેરની દાઝ માનવીને મર્કટ બનાવી મુકે છે. વેરની સામે ક્ષમા કેળવવી જોઈએ. એ જ વીરનો ધર્મ છે. આપણે વેર બાંધીને શત્રુ સામે હિસાબ ચૂકવવા મેદાને પડીએ છીએ જેમાં અંતે આપણો જ સર્વનાશ થાય છે.

વ્યસન શરૂઆતમાં આપણને વ્હાલું લાગે છે. પણ અંતે તો આપણા અંગને તોડી નાખે છે. વ્યસનથી યુવાનો અનેક રોગોનો ભોગ બને છે. શરાબથી માણસના મગજનું સંતુલન ગુમાવી દે છે જેનાથી તે ન કરવાનું કામ કરી બેસે છે. શરાબ માણસને પોતાને તથા પરિવાર બંને સર્વનાશ કરી નાખે છે. જીવનમાં કોઈપણ પ્રકારનું વ્યસન જીવનની ઈમારતના પાયાને કડકભૂસ કરી નાખે છે. વૈભવ આવે એટલે માણસને

અભિમાન આવી જાય છે. અર્થની પ્રબળતા અભિમાન પ્રેરે છે. આથી જ અર્થ (ધન) એ અનર્થ બને છે ને સંપત્તિ વિપત્તિ બની જાય છે. પૈસાના પ્રતાપે માનવી પાપી કાર્યો કરવા લાગે છે. વ્યવહારમાં રૂપિયાની જરૂર પડે જેથી વ્યક્તિ વ્યાજ પૈસા લે છે.

CONFIDENTIAL